

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ПРАВА

**«ПРАВА ЛЮДИНИ В ПЕРІОД
ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ»**

Збірник матеріалів Міжнародної науково-
практичної конференції
(м. Одеса, 1 листопада 2024 року)

2024

УДК
341.231.14:355.271(062.552) П68

*Друкується за наказом ректора Національного університету
 «Одеська юридична академія» О. В. Тодошчака
 (наказ № 3177-44 від 08.10.2024 р.)*

Відповідальний редактор – президент Національного університету «Одеська юридична академія», академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України **Ківалов С.В.**
Заступник відповідального редактора – проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного та європейського права, Заслужений юрист України **Аракелян М.Р.**

Укладачі:

Бехруз Хашматулла Набісвич – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Мануїлова Катерина Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Грушко Мальвіна Валеріївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Гребенюк Дмитро Олегович – PhD, асистент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія».

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, які рекомендували матеріали до друку.

Адреса редколегії:

Національний університет «Одеська юридична академія», кафедра міжнародного та європейського права, м. Одеса, 65009, вул. Фонтанська дорога, 23. Тел. +38(048)719 8685

«Права людини в період збройних конфліктів»: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини. 1 листопада 2024 р., м. Одеса: збірник матеріалів конференції. Одеса. 2024. 539 с.

© НУ «Одеська юридична академія», 2024

© Кафедра міжнародного та європейського права НУ «ОЮА»

Марченко Дмитро Вікторович
*аспірант кафедри міжнародного та європейського
права Національного університету «Одеська
юридична академія»*

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

В умовах сучасних збройних конфліктів захист цивільного населення є одним із першочергових завдань міжнародного права. Війни та збройні конфлікти продовжують приносити страждання та руйнування, особливо найбільш уразливими жертвами таких конфліктів часто є мирні жителі. Міжнародне співтовариство, прагнучи запобігти масовим порушенням прав людини та гуманітарних катастроф, розробило комплекс правових норм та інструментів, спрямованих на захист цивільних осіб у зонах конфлікту. Центральне місце серед цих інструментів займають міжнародні договори, які встановлюють зобов'язання для держав та збройних груп щодо дотримання певних стандартів захисту цивільного населення.

Женевські конвенції 1949 року [1] та Додаткові протоколи 1977 року [2] до них є фундаментальними документами, що регулюють поведінку сторін конфлікту та права цивільних осіб. Ці документи як закріплюють принцип недоторканності громадянського населення, а й передбачають заходи відповідальності їх порушення. Незважаючи на існування цих та інших міжнародних договорів,

дотримання їх положень у реальних умовах конфлікту часто стикається з труднощами, що призводить до масштабних порушень та гуманітарних криз.

Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них є основними міжнародними договорами, що регулюють правила ведення збройних конфліктів, а також захист цивільного населення, поранених, хворих, медичного персоналу, військовополонених та інших уразливих груп. Їхня мета — мінімізувати страждання, запобігти жорстокому поводженню з людьми, які не беруть участі у збройних конфліктах, а також забезпечити гуманітарну допомогу.

Перша Женевська конвенція захищає поранених та хворих військовослужбовців на полі бою [3].

Друга Женевська конвенція захищає поранених, хворих та осіб, які потерпіли корабельну аварію, що знаходяться на морі [4].

Третя Женевська конвенція визначає правила поводження з військовополоненими, включно з умовами утримання, медичної допомоги та права на зв'язок з рідними [5].

Четверта Женевська конвенція зосереджена на захисті цивільного населення в умовах війни, включно з заборonoю нападів на цивільних осіб та захистом їхніх основних прав [1].

Окрім основних Конвенцій, існують також Додаткові протоколи, прийняті у 1977 році. Вони доповнюють та уточнюють положення Женевських конвенцій.

Перший Додатковий протокол стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів.

Він уточнює правила захисту цивільних осіб та зобов'язує сторони конфлікту проводити військові операції з дотриманням принципів пропорційності та необхідності.

Другий Додатковий протокол розширює захист на жертв міжнародних конфліктів, таких як громадянські війни. Він регулює правила поведінки з цивільними та обмежує способи і засоби ведення війни, що можуть бути використані.

Третій Додатковий протокол запроваджує додатковий емблему — червоний кристал — як нейтральний символ для медичних служб та гуманітарних організацій, які можуть діяти під іншими символами, такими як червоний хрест або червоний півмісяць [6].

Женевські конвенції та Протоколи до них чітко визначають, що цивільне населення, а також цивільні об'єкти не можуть бути об'єктами нападу. Сторони конфлікту повинні відрізнити цивільних осіб від комбатантів (учасників бойових дій) та вживати заходів для уникнення втрат серед мирного населення. Згідно з Четвертою Женевською конвенцією, цивільні особи мають право на гуманітарну допомогу, медичне забезпечення та умови, що дозволяють їм виживати у конфліктній зоні. Додаткові протоколи посилюють ці вимоги, закликаючи сторони конфлікту надавати безперешкодний доступ гуманітарним організаціям для доставки допомоги цивільному населенню.

Додаткові протоколи забороняють напади на інфраструктуру, що необхідна для виживання населення, зокрема водопостачання, продовольчі склади, лікарні та школи. Знищення таких об'єктів

може призвести до катастрофічних наслідків для цивільного населення, тому сторони конфлікту зобов'язані утримуватися від таких дій. Сторони конфлікту не можуть використовувати цивільних осіб для прикриття своїх військових позицій або переміщень. Це положення передбачає, що сторони повинні розташовувати свої сили таким чином, щоб не наражати цивільних осіб на небезпеку.

Женевські конвенції та Додаткові протоколи також передбачають, що сторони конфлікту мають забезпечити можливість евакуації цивільних з небезпечних зон та гарантувати їхню безпеку під час переміщення.

Усі країни, які ратифікували Женевські конвенції, зобов'язані прийняти закони для дотримання Конвенцій. «Серйозні порушення» Женевської конвенції можуть розглядатися двома способами (1) у внутрішніх судах Підписанту або (2) у міжнародному трибуналі. Юрисдикція міжнародного трибуналу впливає з концепції «універсальної юрисдикції». Доктрина «універсальної юрисдикції» міститься в міжнародному праві та передбачає, що деякі злочини є настільки жахливими, що вони ображають мораль міжнародного співтовариства в цілому. Доктрина універсальної юрисдикції дає змогу судовим органам будь-якої країни переслідувати винних у найбільш тяжких злочинах, незалежно від місця їхнього вчинення чи національності злочинців. Наприклад, у деяких державах розглядають справи за обвинуваченням у військових злочинах і злочинах проти людства, навіть якщо ці злочини були вчинені за межами юрисдикції країни. Проте практична

реалізація цієї доктрини часто ускладнена політичними та дипломатичними обставинами, що іноді призводить до безкарності злочинців. До таких злочинів належать геноцид, тортури, військові злочини та злочини проти людства. Незважаючи на зобов'язання кожної держави дотримуватися Женевських конвенцій і забороняти військові злочини своїми громадянами, держави все ще вчиняють дії, що суперечать Конвенціям.

Таким чином, хоча міжнародні договори, такі як Женевські конвенції, встановлюють чіткі стандарти та механізми для покарання за їхні порушення, реальне дотримання цих зобов'язань залишається проблематичним. Зусилля щодо забезпечення відповідальності за військові злочини продовжують стикатися з численними викликами, що потребує подальшого розвитку міжнародного права та підвищення ефективності міжнародних інституцій.

Отже, у сучасному світі, де збройні конфлікти часто супроводжуються масштабними порушеннями прав людини та гуманітарними кризами, роль міжнародних договорів, таких як Женевські конвенції та їх Додаткові протоколи, набуває особливого значення. Проте, незважаючи на їх важливість, реальне дотримання положень цих договорів залишається викликом, особливо в умовах сучасних асиметричних конфліктів, де часто залучені не тільки держави, але й недержавні актори. Тому важливу роль у забезпеченні дотримання міжнародних договорів відіграє міжнародна спільнота, яка має сприяти моніторингу та правовій відповідальності за їх порушення.

Джерела:

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року (IV Женевська конвенція 1949 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
3. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях 1949 року (I Женевська конвенція 1949 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text.
4. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі 1949 року (II Женевська конвенція 1949 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text.
5. Конвенція про поводження з військовополоненими 1949 року (III Женевська конвенція 1949 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
6. The Geneva Conventions and their additional protocols. URL: https://www.oas.org/dil/introductory_course_on_international_humanitarian_2007_ihl_instruments.pdf

Ключові слова: міжнародний договір, захист цивільного населення, відповідальність, права людини, збройний конфлікт, стандарти, механізми.

ПИЛИПЕНКО В.П.

Ефективність Женевських конвенцій 1949 року про захист жертв війни через призму російської агресії в Україні483

ПАСЕЧНИК О.В., ЄРОФЕЄВА О.С.

Проблеми правового статусу військовополонених490

КОНОНЕЦЬ О.М., ПІНА Д.Р.

Захист прав людини відповідно до положень Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них 1977 року492

МИЦЬКА О.І.

Гуманність режиму утримання військовополонених через призму міжнародних стандартів500

ЛИСИК В.М.

Особливості механізму імплементації міжнародного гуманітарного права505

ГРУШКО М.В., ТИМОШЕНКО Д.В.

Виклики правозахисту прав на культурну спадщину: проблеми та перспективи512

МАРЧЕНКО Д.В.

Роль міжнародних договорів у забезпеченні захисту цивільного населення в умовах збройних конфліктів 519

ОМЕЛЬЧЕНКО І.І.

Актуальність принципу пропорційності в контексті захисту прав людини в умовах збройних конфліктів 525